

1. ULUSLARARASI KARACAOĞLAN VE ÇUKUROVA HALK KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU

Dr. TAHİR KUTSİ MAKAL

KARACAOĞLAN'IN ÇİZDİĞİ ÇUKUROVA HARİTASI

Türk Halk Edebiyatında ozanın yetiştiği ve gezdiği çevreyi eserlerinde zikretmesi geleneği vardır. Bu yerleri ozan, özlemle anar... Bir çok halk ozanı da doğduğu veya yetiştiği yöreye göre ad alır... Bayburtlu Zihni, Bayburtlu Hicrani, Everekli Seyrani, Erzurumlu Emrah, Deliktaşlı Ruhsati, Tokatlı Nuri, Ercişli Emrah v. b. ... Bazı halk ozanları kendi adıyla birlikte bazen memleketinin adını da taşırır. Fakat genellikle memleket isimleri edebiyat tarihçileri ya da halk tarafından verilir... Çok zaman kendini tanıtırken doğduğu yöreyi de söylemeyi gelenek haline getirmiştir ozanlar... Bugün de bir şenlikte, şölende ozanlar, isim yahut mahlaslarıyla birlikte memleketlerinin isimlerinin de zikredilmesini istemektedirler.

KARACAOĞLAN ve DADALOĞLU

Çukurova, yüzyıllar boyunca halk ozanlarının harman olduğu yörelerimizin başında yer alır. Çevre illerde yetişen ozanlar da çeşitli vesilelerle Çukurova ve Toroslara gidip gelmişlerdir.

Çukurova ve Torosların yetiştirdiği en önde gelen ozan Karacaoğlan ile Dadaloğlu'dur... Bu ikisi, gerek konu zenginliği, gerek konuları işlemedeki başarılarıyla Türk Edebiyatında öne fırlamış, doruğa çıkmış isimlerdir... Öylesine halka mal olmuşlardır ki, onlardan söz açıldığında memleketlerinin adını bahsetmeye gerek yoktur... Türkiye sınırlarının, hatta sınırlar ötesi Türk illerinin malıdır... Hele Karacaoğlan bu hususta çok şanslıdır... Ondört makamı bulunan Yunus Emre gibi Karacaoğlan, bir çok yerin benimsediği, "benimdir - bizimdir" dediği ozan olup çıkmıştır. Hatta, ünlü Rus bilgini Radloff'un Kırım'da dinlediği bir söylenceye göre Belgrat'lılar da Karacaoğlan'a "bizim" demektedirler...

KARACAOĞLAN: ÇUKUROVA ÇOCUĞU...

Karacaoğlan, paylaşılabilir ama yeri bellidir: "Yerimiz belli: Derler Sayıloğlu..." demektedir... ve şöyle demektedir:

"Vatanımız Adana, Maraş
Çukurova ilimiz var..."
Ve Karacaoğlan, aslını - neslini kendisi söylemektedir:
"Kozan Dağından neslimiz
Arı Türkmendir aslımız
Varsaktır durak yerimiz
Gurbette yar eyler bizi..."

Karacaoğlan'ın, Adana iline bağlı Kozan yakınlarındaki Bahçe ilçesinin Varsak köyünden oduğu bildirilir. 1875 tarihli seyahatnamesi 1942 de yayınlanan Akşehirli Hoca Hamdi Efendi'nin tesbiti şöyledir: "... Malum ola ki Karacaoğlan Varsak karyesinde dünyaya geiüp ... Babası Türkmen aşiretinden Kara I İlyas, Fakir'ül - hal olmağla sayd u şikarla taayyüş eder olup 1013 (1604) tarihinde Kozan Derebeylerinden Hüsam Bey'in "sayıl" namıyla "tut-kap" asker devşirdüğü henganda İlyas dahi tutulup götürülerek orada gaip olduğundan lakapları Sayılığlı haldığı ve e!-yövm karye-i mezbur hanedanı Sayılızade Mehmet Efendi'den aniaşımıştır..."

Yine Karacaoğlan'ın şiirlerinden hareketle varılan bir sonuca göre Karacaoğlan, Feke'lidir, Feke'nin Göğce köyünden Feke'de Kozan Dağı eteklerinde bir yerdir... Karacaoğlan şöyle demektedir:

"... Göğce'den çıktım çocuktum
Feke'ye geldim ayıktım
Kozan'da ıscaktan bayıktım
Karacaoğlan dön obana!..."

Bir başka koşmasında "Göğce idi benim yerim, durağım..." diyen Karacaoğlan, sonuç olarak Çukurova'nın ve Torosların çocuğudur...

YAŞADIĞI YERLERİN HARİTASI

Karacaoğlan yetiştiği çevre insanların hayat tarzı gereği, göçebe bir yaşantı sürdürmüştür... Yazın yaylalarda, kışın sahilde vakit geçirmiş, ömür tüketmiştir... Karacaoğlan'ın ölümü, muhtemel ki yazın vaki olmuştur... Çünkü ünlü ozanın mezarı Mut'tadır... Mut'un Çukur köyünde... Bu köy dağın oyuğunda kurulmuştur... Karacaoğlan ile "sevgilisinin" mezarı

ise bir tepe üzerindedir... Belki de Karacaoğlan Mut yakınlarındaki Eğri Dağına şu seslenişini hayatının son demlerinde söylemiştir:

"Eğri Dağının taşında
Avcılar gezer başında
Yar yitirdim onbeşinde
Sana geldim Eğri Dağı...
Eğri Dağının başı taşlı
Çelenleri huma kuşlu
Yar yitirdim hilal kaşlı
Sana geldim Eğri Dağı...
Karacaoğlan döne döne
Gezer, dağlar yana yana
Yitirdim yarım bir suna
Sana geldim Eğri Dağı..."

Bu şiirdeki Eğri Dağı bir çok kaynakta "Ağrı Dağı" olarak geçmektedir. Doğrusu Eğri'dir... Torosların Mut yakınlarındaki uzantısı Eğri'dir... Küçük Eğri, Büyük Eğri Dağı olarak adlandırılmaktadır...

Karacaoğlan, gezdiği, gördüğü, duyduğu yerlerin adını şiirlerinde anmaktadır. Fakat dikkat edilirse görüleceği üzere Karacaoğlan asıl Çukurova ve Toroslar haritası çizmektedir...

HARİTADAKİ NOKTALAR

Karacaoğlan "Acep gezsem mavi donlum var m'ola" dizesiyle biten ünlü "Güzel arama destanı" nida bütün Türkiye'yi, komşu ülkeleri, adını duyduğu uzak ülkeleri "gezer". Mısır, Trablus, Çin, Yemen adı bile bu destanda geçer... Hatta "Cennet - i Ala" da bile Karacaoğlan sevdiği güzeli arar.

Fakat ömrü, güzeli aramakla, güzellere hayran olup deyişler söylemekle geçen Karacaoğlan'ın ziyaret yerleri sınırı Çukurova yöresi ve Güney Doğu Anadolu ile çevrilidir. Bu yöre haritasının Adana, İçel, Gaziantep, Maraş, Adıyaman, Niğde, Karaman, Konya, Malatya, Mardin, Hatay, Halep. Hama illeriyle sınırlı olduğu görülür... "Aradım yuvayı Bursa'da buldum..." dedi. Karacaoğlan... Acaba Bursa'ya gitmiş midir? "Gidip İstanbul'dan ferman getirdim..."der... Acaba İstanbul'a gitmiş midir?... "Coşmuş Karadeniz köpüğü saçar..." diye söy-

ler... Karadeniz kıyılarına inmiş midir acaba?... Bizce adını deyişlerinde andığı Çin'e, Hindistan'a, Libya'ya, Buhara'ya ne kadar gittiyse Bursa ve İstanbul'a gidişi de okadardır...

Onun asıl çevresi, gerçekten yaşadığı, ziyaret ettiği, varıp eğlendiği, saz çalıp eğlendirdiği yerlerdir... Bu yerel haritasında Karacaoğlan'ın işaret noktalarını şöylece sıralayabiliriz:

"Adana, Adıyaman, Ahır Dağı, (K. Maraş'ta) Akça Deniz (Amik Gölü), Akdağ (Pozantı'da), Akdiniz, Akkale, Akpınar. Aksu (Ceyhan Nehrinin kolu), Alacapınar. Altunluk (Toroslar-da), Antalya, Antep, Araban (Gaziantep'in ilçesi), Arkık (Gaziantep'in köyü ve bir akarsu), Aydın. Aynaros Gölü, Bakıda (Gaziantep), Balıksuyu (Gaziantep'te) Barçın Yaylası (Toroslarda), Bayburt, Bayra (Hatay iline bağlı bugünkü Akdarı köyü), Berit (Trosiarda), Bertiz (K. Maraş'ta köy adı). Beşdeli (Gaziantep), Beydağı (Malatya'da ve Antalya'da), Beyler Çınarı (Kilis'de), Bilalözü, Binboğa (Trosiarda bir dağ silsilesi), Bolkar, Bulgar Dağı (Trosiarda), Bor (Niğde'nin bir ilçesi), Ceyhan Suyu, Çalpayız Gölü (K. Maraş'ta), Çamurlu {K. Maraş'ın bir köyü), Çınar (Diyarbakır'ın ilçesi), Çukurova, Dede-bel (Adana'da), Diyarbakır, Döldül (dağ adı), Eğrikol (Antep'te), Ekbez, Ekizkuyu, Elbistan (K. Maraş'ın ilçesi). Emirler (Elbistan'ın köyü), Engizek (Trosiarda K. Maraş'a yakın bir dağ), Engürü, Erciyes, Ergene (Gaziantep'te bir köy), Erzurum, Eymirli (Mardin'in Kızıltepe ilçesinde bir köy). Fesleğen Yaylast, Gavur Dağı, Gedik (Nizip'te).. Göğdeli (Hatay'da), Gündeşli Ovası, Göksün (K. Maraş'ın ilçesi), Gürün (Sivas'ın ilçesi), Hacımallı (Hatay'da bir köy), Hasan Dağı (Trosuların uzantısı. Aksaray'da). Hısnımansur (Adıyaman'ın eski adı), Höyüktü, İçel, İlbeğli (Gaziantep'in Elbeyli beldesi), Kabaktepe (İskenderun'da), Kalbur (Tarsus'un bir köyü), Karadağ (Urfa - Gaziantep arasında). Karadeniz, Karaman, Kargıcak (Tarsus'un bir köyü). Kayseri. Kazanpınar Keban Suyu, Kefendiz (Gaziantep'te), Kemnun Gediği, Kerwan Yaylası (İçel'in Anamur ilçesinde), Kılcan (Gaziantep'te köy adı), Kırım (Gaziantep'te köy), Kırklar Dağı, Kızılırmak, Kızılöz (Göksun'un bir köyü), Koç Dağı, Koçhisar (Ankara'nın ilçesi), Konur Dağı (Maraş'ta), Konya, Kozan (Adana'nın ilçesi), Laleli. Mamlı (Kırşehir'in Çiçekdağı ilçesine bağlı bir köy)

-187-

Maraş, Mardin, Melek (Gaziantep'te), Menevşe Yaylası (Gaziantep'te), Meryemşil Beli (K. Maraş'ta), Munbuç viranı (Halep'te), Nafak (Gaziantep'in bir köyü), Payas (Hatay'da bir belde), Perçembeli, Pınarbaşı (Kayseri'nin bir ilçesi), Rakka (Suriye'de), Rasaf (Gaziantep'in bir köyü), Reyhan (Hatay'ın Reyhanlı ilçesi), Samantı Irmağı (Ceyhan Nehrinin kolu), Sargın (Gaziantep'in köyü), Seyidgazi, Sincan (Payas'ın bir köyü), Sinekli (Sivas), Soğanlı (Toroslarda bir dağ), Suboğazi (Gaziantep'in bir köyü), Tekir (Adana'da Gülek Boğazi yakınında bir belde ve İçel'de yayla), Tevcik (Elbistan'ın bir köyü), Yahyalı (Kayseri'nin ilçesi), Yavşanh (K. Maraş'ın bir köyü).

ÖRNEKLERLE HARİTADA NOKTALAR

"Halk ozanlarının Çukurova Haritası" nı genel olarak 2. Mersin Kültür Seminerinde Bildiri konusu yapmıştık, (bkz. Halk Bilim ve Edebiyat kitabımızın 139, 140, 144, 145, 146, 147. sayfaları.)

Burada yalnız Karacaoğlan'ı inceleme konusu yapmış oluyoruz. Karacaoğlan'ın, kekik kokusu kadar mahalli ve milli fakat o derecede evrensel Karacaoğlan'ın haritasından bazı noktalar şöyledir:

"Uyuma hey deli gönül uyuma
Yahyalı'dan aşan evler görünür
Sıvamış kolların hep samur giymiş
Maraş'ın arkası dağlar görünür...

Talebi de deii gönül talebi
İnletiyor Adana'nın dolabı Koçyiğit
eğlencesi, koç çelebi Çevresi
reyhanlı bağlar görünür...

.Ilıktır da Akdeniz'in kenarı Orda
belli koçyiğidin hüneri Yavşanlı'da
olan koca çınarı Yek vurur,
yaprağı parlar görünür

... Karac'onlar der ki: Zatman zata
Yükletin de gitsin deveyi , atı
Göçmek değil bizim elin muradı
Yar ile gittiğim yollar görünür..."

Aynı ayaklı bir koşmada da-Karacaoğlan Gaziantep ve

çevresinin haritasını çizer. Şöyle der: "Gönül
arzuluyor Antep ilini Şol Kemun Gediği
belli görünür Evvel bahar yaz ayları
doğunca Coşar balık suyu selîi görünür.

Kılcan derler şu köylerin sırası Rasaf
söker benim göğsüm yarası Bakıda'nın
çoktur kaşıkarakass Eğdirmiş serpuşun
telli görünür.

Bakıda'dan indik kol kola düze
Melekköy gark olmuş güle, nergise
Arkık'da uğradım bir güzel kıza
Terlemiş yanağı balı görünür.

Gediğe varırsak yol olur yan
Sargın'ın güzeli sarınır bari
Bugün konak yeri Nafak pınarı
Oradan Antep'in ile görünür.

Karacaoğlan der ki: Ergene köyü
Başdeli'den akar Halep'in suyu Tilbaşar
ilinde şol Ekiz Kuyu Edepli, erkanlı yolu
görünür..." Başkaca yer adları dörtlüklerde
şöyledir: "Cebir, elem şu dağların başından
Avlayalım kekliğinden kuşundan Samanlı
ırmağı , Pınarbaşı'ndan Geçemem, artıyor
figanım dağlar..."

"Maraş'tan ötesi uzak bir yoldur Tatar
Deresi'nde dizginin kaldır Öğle
namazını Göksun'da kıldır Bu gece
Göksun'da kalaim atım..."

"Kalk gidelim Balkaman'dan yukarı
Oturup durana devlet yaramaz
Yiğidin bir başı gezginci gerek
Yiğit gezmeyince adam olamaz..."

Bir başka deyişinde Karacaoğlan Tarsus'tan, Adana,
Maraş yöresinden yeller estirir... Bir yavrunun derdiyle çıkar
yoliara...

"Yine esti muhabbetin yelleri Attım,
hoş geliyor falı yavrunun Vardı
sana uğradı mı yolları Parlayıp
gidiyor ili yavrunun Ayın
ondördüne benzer cemali Yarı
görmeyeli del'oldum deli Ak
topuktan şan veriyor halhali
Akkale'den aşar yolu yavrunun
Ekbez dahi bataklıktır konulmaz
Kalbur'un belinde karak kılınmaz
Aradım cihani, misli bulunmaz
Irgalar saç bağı bel yavrunun...
Akkale'den uğradın mı Çınar'a
Kon Kazanpınar'a zülfünü tara
Şimdi Kömür gözlüm Konur Dağ'tna
Düzülmüş çığları, teli yavrunun .
Bugün geçtiğimiz Keban'ın suyu
İncedir belleri, usuldür boyu
Bugün konalgamız Meryemşil Beli
Oğul balı verir dili yavrunun
Sabahtan da kalkar Çiğin'i geçer
Coşar deli gönül kaynayıp coşar
Yükseltmiş göçünü, Göksun'a çıkar
Göksun'da Çaipayız Gölü yavrunun
Karac'oğlan, bırak gam ile yası
Ne hoş olur şu dağların havası
Yarin konalgası Söğüt Ovası
Ekbez ekbez olmuş eli yavrunun..."

TOROSLAR'DA KARACAOĞLAN SÖYLENİR

Bu yer adları Karacaoğlan'm deyişlerinde adı geçen yerlerdir... Bunlardan başka uzak iklimlerden, uzak illerden de söz eder Karacaoğlan... Fakat asıl, Karacaoğlan'ı bağında barındıran yaylalar, dağalar, ovalar, akarsular, göller, denizler, geçit vermez beller, iller bunlardır... Bu yerleri özlemle anar Karacaoğlan... Her birinde ya yar yitirmiştir, yahut bir güzele gönül vermiştir...

Köy köy, yayla yayla gezdiği yerlerde Karacaoğlan, unutulmaz bir isim bırakmıştır... Bu yörenin insanları, "Karacaoğlan çığırır..." yani türkü söyler... Türkülerin kaynağı Karacaoğlan'dır... Bazen halk da duygusunu, düşüncesini söyler, fakat "Karac'oğlan" diye tapıştır... Bunun için Karacaoğlan halkla bütünleşmiştir... Gaziantep, Kahramanmaraş insanı, İçel'in ve Adana'nın insanı Karacaoğlan olup çıkmıştır...

Yöredeki yerleşim birimlerini, tek tek değişlerinde sevgiyle ve özlemle sıralayan Karacaoğlan'm ismi ne yazık ki hiçbir yere verilmemiştir... Bugün Yunanistan'da Batı Trakya'da Karacaoğlan köyü vardır... Kırklareli'nin bir köyü de "Karacaoğlan" adını taşır..., Ancak Adana, İçel, Gaziantep ve Maraş illerinde "Karacaoğlan" köyü yoktur... "Karacaoğlan" adı bu illere yakışır... Karacaoğlan, "Ben ölürsem söylenirim dillerde..." diyor... Evet, deyişleri, türküleri söylenmektedir amma, yer adı söylemeye pek özen gösteren Karacaoğlan'm adı bir yer ismi olarak Çukurova'da ayrıca ebedileştirilmelidir...

KAYNAKLAR:

Dr. Müjgan Cunbur - Karacaoğlan / Milli Eğitim Bakanlığı yayını. Ank. 1973.

Dr. Tahir Kutsi - Halk Bilim ve Edebiyat / Toker Yayınları ist, 1990.

Tahir Kutsi Makal - Karacaoğlan / Toker Yayınları. İst. 1973 (1974), (1976)

Prof. Dr. Şükrü Elçin - Halk Edebiyat Araştırmaları / Kültür Bakanlığı Mifad Yayını / 3. Ank. , 1977.

Sadetin Nüzhet Ergun - Karacaoğlan / İst. Maarif Kütüphanesi. 20. baskı 1971.